

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Kainulainen, S., Wiens, V., & Zitting, J. (2023). Eriarvoisuuden kaventamista monipuolisen tiedon avulla – esimerkkinä Huono-osaisuus Suomessa - karttasivusto. Teoksessa J. Helminen (toim.), DiakHub tutkii, kehittää ja vaikuttaa - Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosikirja 2022 (s. 94–105). (Diak Vuosikirja – Diak Yearbook 2). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-414-5>

PLEASE NOTE: This is a self-archived version of the original article.

Please cite the original version:

Kainulainen, S., Wiens, V., & Zitting, J. (2023). Eriarvoisuuden kaventamista monipuolisen tiedon avulla – esimerkkinä Huono-osaisuus Suomessa - karttasivusto. In J. Helminen (Ed.), DiakHub tutkii, kehittää ja vaikuttaa - Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosikirja 2022 (pp. 94–105). (Diak Vuosikirja – Diak Yearbook 2). Diakonia-ammattikorkeakoulu.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-414-5>

Sakari Kainulainen, Varpu Wiens ja Joakim Zitting

ERJARVOISUUDEN KAVENTAMISTA MONIPUOLISEN TIEDON AVULLA – ESIMERKKINÄ HUONO-OSAISUUS SUOMESSA -KARTTASIVUSTO

Voiko innovaatioilla ja niihin perustuvilla sovelluksilla saada aikaan eriarvoisuuden kaventamista? Jos voi, miten ja millaista reittiä siihen päästään? Eriarvoisuus on sitkas ilmiö, johon on toivottu muutosta jo vuosikymmenien ajan. Eriarvoisuuden kaventamiseksi tarvitaan pitkäaikaista monien toimialojen yhteistyötä, jota ohjaavat yhteinen näkemys, mahdollisuus alueelliseen vertailuun ja näkymä ajassa taaksepäin vaikuttavien interventioiden tunnistamiseksi.

Eriarvoisuutta on mahdollisuus tarkastella useasta näkökulmasta, ja eriarvoisuuden maisema vaihtuu tai tarkentuu näkökulmasta riippuen. Tarkastelemme tässä artikkelissa Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston (HOS) taustalla olleita ajatuksia ja haaveita. Kuvaamme, miten sivustoa on hyödynnetty käytännössä eriarvoisuuden vähentämiseen tähtäävässä työssä. Lisäksi tarkastelemme sitä, miten ihmisten omia kokemuksia kuvastavalla tutkimustiedolla voi täydentää virallisten tilastojen antamaa kuvaa eriarvoisuudesta. Eriarvoisuuden kaventaminen ei onnistu ilman monipuoliseen tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa.

Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston tausta ja syntyhistoria

Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston juuret ulottuvat vuoteen 2014. Tuolloin Euroopan sosiaalirahaston (ESR) uuden ohjelmakauden myötä rahaston varoista suunnattiin kussakin maassa 20 prosenttia köyhyiden torjumiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) yhteisesti toteuttamassa Sokra-hankkeessa (sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke) Diak vastasi toiminnasta Itä- ja Pohjois-Suomessa. Diakin tavoitteena oli tutkia huono-osaisuutta ja tukea hankkeita sen torjumiseksi.

Hankkeen alkuvaiheessa mukana olivat tutkijat Reija Paananen ja Anne Surakka. He totesivat yhdessä Diakin osahankkeen projektipäällikkönä toimineen Sakari

Kainulaisen kanssa, että on olemassa valtavasti palvelujärjestelmän tuottamaa informaatiota erilaisista ongelmista, mutta informaation käsittelemiseksi ei ole selkeää viitekehystä huono-osaisuudelle, saati välineitä tietojen esittämiseksi.

Diakin osahankkeessa tutkijat tekivät tiivistä yhteistyötä käynnistyviä ESR-hankkeita käytännössä tukevien aluekoordinaattoreiden kanssa. Tämä tarkoitti samalla vahvaa yhteistyötä kuntien ja hankerahoituksia hallinnoivien ELY-keskusten kanssa. Yhteistyön seurauksena jäsenyi niin sanotun kentän tiedon tarve, mikä auttoi kohdentamaan hankkeita oikein suhteessa yhtäältä ihmisten tarpeisiin ja toisaalta käytettävissä oleviin resursseihin. Sen myötä havaittiin, että huono-osaisuus olisi jäsennettävä huono-osaisten itsensä, heidän yhteisönsä ja huono-osaisuutta torjumaan pyrkivien mahdollisuuksista. Nämä kolme näkökulmaa olivat pohjana kolmen huono-osaisuuden ulottuvuuden – inhimillisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden – kehittämislle.

Huono-osaisuuden ulottuvuuksien löytymisen jälkeen oli keksittävä, miten niitä pystyttäisiin kuvaamaan. Sitä varten piti löytää ulottuvuuksia parhaiten vastaavat tilastolliset indikaattorit. Pohdinnan jälkeen päädyttiin ratkaisuun, jossa hyödynnettäisiin pääosin yhden keskeisimmän julkisen tietolähteen tietoja. Parhaiten tällaiseen käyttöön soveltui Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä Sotkanet-palvelu (www.sotkanet.fi).

Ongelmaksi muodostuivat kuitenkin Sotkanetin tietojen suuret taso- ja sisälteerot: jotkin ilmiöt ovat hyvin harvinaisia ja toiset taas yleisiä, jolloin jotakin asiaa kuvasi luku 3 ja toista 300. Jotkut olivat prosentteja, toiset per sata tuhatta asukasta jne. Kuinka nämä erimittaiset luvut voisi saada esitettyä järkevästi ja jopa laskettua yhteen? Ratkaisuksi löytyi kunkin luvun suhteuttaminen keskimmäiseen lukuun eli mediaaniin. Näin maan keskiarvoksi tuli luku sata, ja muut olivat suhteessa tähän. Myöhemmin tutkijaksi tullut Joakim Zitting risti tämän operaation osuvasti ”mediaanisuhteutukseksi”.

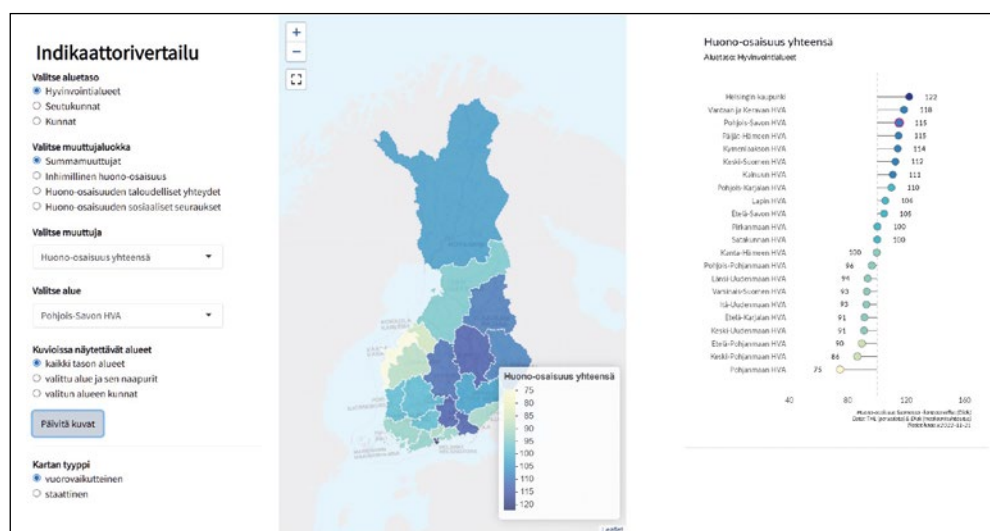
Usean vuoden ajan Sokra-hankkeessa toimittiin niin, että tietoja koottiin Sotkanetistä ja niistä laadittiin kutakin tilaisuutta varten tarvittavia huono-osaisuudesta kertovia kuvioita. Lisäksi etsittiin mahdollisuuksia saada kerätty informaatio visuaalisesti helppolukuisempaan muotoon, mutta tällainen tuntui mahdottomalta. Vuonna 2020 Sakari Kainulainen, tutkija Joakim Zitting ja uudeksi projektipäälliköksi tullut Varpu Wiens innostuivat päivittämään indikaattoreita ja kaivamaan uudelleen esiin ajatuksen esittää kehittäjille, rahoittajille ja päätöksentekijöille huono-osaisuutta visuaalisessa muodossa.

Yhdessä tilastotietojen esittämisen asiantuntija Markus Kainun kanssa Diak lähti jalostamaan olemassa olevaa indikaattoritietoa helppokäyttöiseksi käyttöliittymäksi. Tekninen ratkaisu löytyi RStudiosta, ja sivuston ensimmäinen versio

julkaistiin keväällä 2020. Viimeisin päivitys on tehty keväällä 2022. Kuluneina vuosina on kehitetty sivuston toimintalogiikkaa, tuotu uusia ominaisuuksia ja kehitetty sivustoa vastaamaan saavutettavuusdirektiivin vaatimuksia.

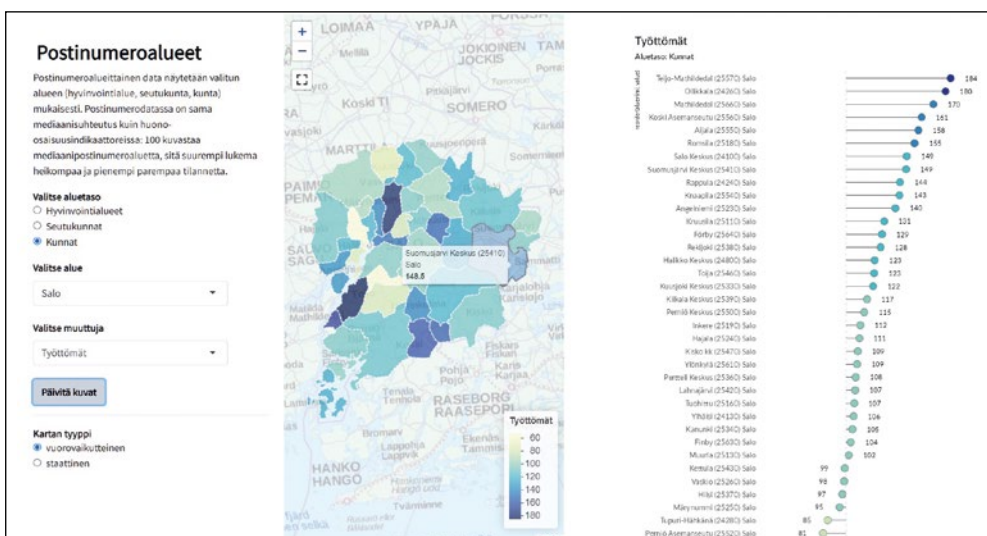
Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston toiminta

Tällä hetkellä sivustolla esitetään tietoa kolmesta alkuperäisestä huono-osaisuuden näkökulmasta – inhimillisestä, sosiaalisesta ja taloudellisesta ulottuvuudesta – sekä näiden yhdistelmästä, jonka nimenä on ”Huono-osaisuus yhteensä” (kuvio 1). Kunkin ulottuvuuden alla on tarkasteltavissa myös yksittäisten indikaattoreiden suhteellisia arvoja. Indikaattorit päivitetään sivuston tietokantaan kerran vuodessa sitä mukaa kuin tietoja saadaan Sotkanet-tietokannasta.

KUVIO 1. Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston indikaattorivertailu ja Huono-osaisuus yhteensä -muuttujat. Mitä suurempi lukema, sitä huonompi tilanne.

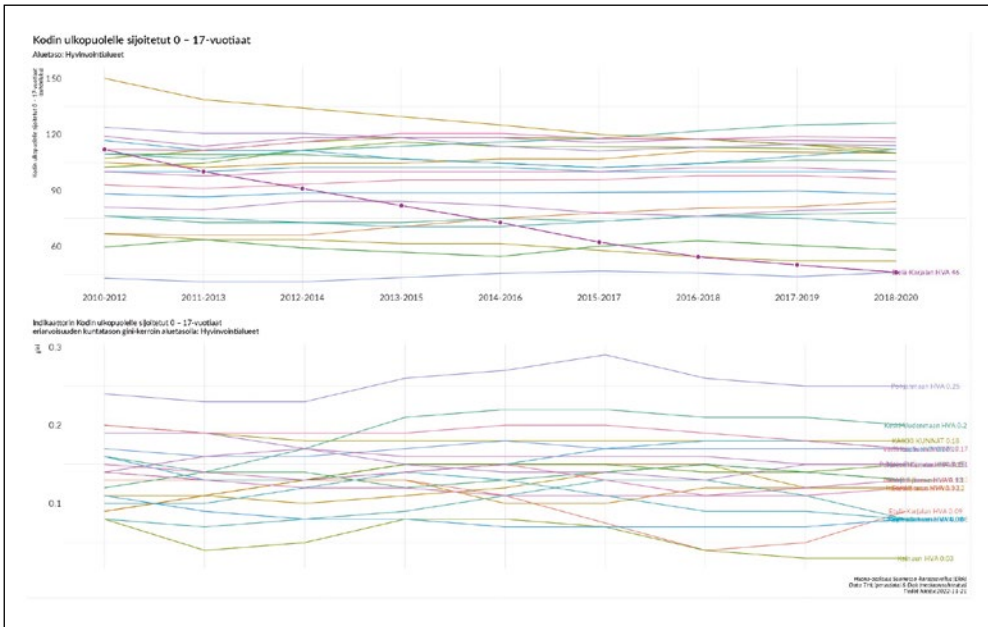
Sivuston erityisyytenä on tietynlainen porautuminen aina tarkemmalle tasolle. Tiedot on päivitetty vastaamaan vuoden 2023 alussa käynnistyviä hyvinvointialueita. Hyvinvointialueiden alta löytyvät ensin seutukunta-kohtaiset tiedot, sitten kuntakohtaiset tiedot ja kuntien alta vielä postinumeroalueittaiset tiedot. Tiedot vaihtelevat jonkin verran tasolta toiselle siirryttäessä, koska arkaluonteisia tietoja esimerkiksi kuolleisuudesta tai lastensuojelusta ei löydy kunta- tai postinumerotasoilta. Postinumerotason (kuvio 2) tiedot tulevat muista tiedoista poiketen Tilastokeskuksen Paavo-tietokannasta (www.stat.fi/paavo), ja nekin on mediaanisuhteutettu vastaamaan maan keskitasoa.

KUVIO 2. Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston postinumerotason tarkastelu.

Huono-osaisuustietoja on katsottavissa hyvin monipuolisesti. Keskeinen ajatus on koko ajan tietojen vertailussa. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että tiedot on aina suhteutettu väestön kokoon ja maan mediaaniin kunakin ajankohtana. Tämän johdosta on mahdollista vertailla vierekkäisiä alueita keskenään ja tarkastella ajallisia muutoksia siten, että huomioon on otettu esimerkiksi lainsäädännön uudistuksista juontuvat koko maan muutostrendit (kuvio 3). Tämä näkökulma on tärkeä muun muassa silloin, kun arvioidaan erityisesti oman alueen tai kunnan toimenpiteiden yhteyttä huono-osaisuudessa tapahtuneisiin muutoksiin.

Sivuston tavoitteena on alun alkaen ollut keskittyminen eriarvoisuuden näkyväksi tekemiseen. Tämä sen vuoksi, että voitaisiin kaventaa hyvinvointialueiden tai pienempien alueiden välisiä eroja. Hyvinvointialueiden sisäisten erojen tarkasteluun sivustolle on laskettu erillinen huono-osaisuuden jakautumista kuvaava Gini-kerroin (kuvio 3), joka kuvastaa hyvinvointialueen sisällä olevia, kuntien välisiä eroja.

KUVIO 3. Huono-osaisuus Suomessa -karttasivuston aikasarjakuviot ja Gini-kerroin.

Mitä Huono-osaisuus Suomessa -karttasivusto kertoo Suomesta? Ensinnäkin tulee pitää mielessä, että sen sisältämä tilastotieto on kertynyt ihmisten asioidessa julkisissa palveluissa. Toisin sanoen siinä esitettävä tieto kertoo ihmisten tarpeista, kun he ovat hakeutuneet palveluiden piiriin. Se kertoo kuitenkin myös palvelurakenteesta eli siitä, kuinka helppoa tai vaikeaa ihmisten on päästä palveluihin asiakkaaksi. Tämän vuoksi tuloksia tulkittaessa on aina pohdittava, kuinka hyvin tulokset kertovat ihmisten ja yhteisöjen huono-osaisuudesta sekä millainen kyseisen alueen palvelutarjonta on. Kartta antaa niin sanotun virallisen kuvan suomalaisesta huono-osaisuudesta.

Sen sijaan ihmisten omasta kokemusmaailmasta – miten huono-osaisuus näkyy heidän elämässään – karttasivusto kertoo vain hyvin ohuesti. Tällaista tietoa tulee vain hyvinvointialueetasolla toteutettujen kansallisten kyselyjen välityksellä. Ihmisten kokemat puutteet terveydentilassaan edustavat tätä tietoa sivustolla. Karttasivusto antaa näin yleiskuvan, jota on täydennettävä erityisryhmille kohdennetuilla määrällisillä ja laadullisilla tutkimuksilla ja selvityksillä.

Kokemustieto karttasivuston täydentäjänä

Tietyille ryhmille kohdennetuista määrällisistä ja laadullisista tutkimuksista löytyy useitakin esimerkkejä. Toisaalla tässä vuosikirjassa (Zitting & Kainulainen, tämä julkaisu) kerrotaan tarkemmin ruoka-avun saajille kohdennetusta kyselystä, joka

tuotti tietoa näiden hyvinvoinnista ja palvelujen käytöstä. Kysely muun muassa paljasti, että moni toimeentulovaikeuksia kokeva ruoka-avun saaja ei koe tarvitsevänsä toimeentulotukea toimeentulovaikeuksistaan huolimatta tai ei ole hakenut toimeentulotukea, vaikka kokisikin tarvitsevänsä sitä. Tällaiset henkilöt eivät näy toimeentulotuen käyttöä kuvastavissa virallisissa tilastoissa, ja siksi viranomaisrekistereitä täydentävät tiedonkeruutavat ovat tarpeen.

Toinen esimerkki täydentävästä tiedonkeruusta on vuonna 2018 toteutettu Helsingin Sanomien niukkuuskysely, johon tuli yli 4 000 vastausta (Nykänen, 2019). Sokra-hankkeessa analysoitiin niukkuuskyselyn aineistoa kahdesta näkökulmasta: miten niukkuus näkyy ihmisten arjessa ja kuinka he pyrkivät selviytymään niukkuuden kanssa. Analyysitulosten kautta kuvattiin, millaisissa tilanteissa köyhyydestä kärsivät ihmiset Itä- ja Pohjois-Suomessa elävät. Alueellinen rajaus perustui Diakin osahankkeen toiminta-alueeseen Sokra-hankkeessa.

Vastaajista kolme neljästä oli naisia ja noin 70 prosenttia 30–59-vuotiaita. Vastaajista oli työttömänä lähes 30 prosenttia, mutta toisaalta sama osuus oli palkkatyössä. Lapsiperheitä vastanneista oli noin neljännes. Näiden 742 ihmisen kertomukset taloudellisen niukkuuden moniulotteisista vaikutuksista tuovat keskusteluun näkökulmia pärjäämisestä, auttamisen mahdollisuuksista ja ymmärryksestä. (Wiens ym., 2019.)

Niukkuudessa eläminen haastaa ihmisiä monin tavoin. Se vaikeuttaa muun muassa elämän ennakoitavuutta, odotuksia ja ajankäyttöä. Pitkään jatkunut niukkuus vaikeuttaa monin tavoin ihmisten mahdollisuuksia hyödyntää olemassa olevia palveluita. Kynnys niihin on monesti liian korkea, kun taloushuolien aiheuttama stressi rajoittaa ihmisen kapasiteettia (Mullainathan & Shafir, 2013).

Niukkuuskyselyn tulosten mukaan pitkittynyt taloudellinen niukkuus pahimmillaan eristää köyhän perheen ja aiheuttaa osattomuuden kokemuksia. Köyhyydessä elävät henkilöt jättävät käymättä lääkärissä tai terapiassa ja yrittävät säästää välttämättömissä lääkekuluissa. Pitkät välimatkat vaikeuttavat palveluihin hakeutumista ja sosiaalisten kontaktien ylläpitämistä.

Vastaukset kysymykseen ”Onko taloudellinen niukkuus vaikeuttanut elämääsi, miten?” analysoitiin sisällönanalyysillä. Näin löydettiin yhdeksän pääkategoriaa, jotka luontevasti sijoittuivat Sokra-hankkeessa aikaisemmin kehitettyyn taloudellisten, sosiaalisten ja inhimillisten vaikutusten kolmioon (esim. Wiens ym., 2019). Tässä ”niukkuuden noidankehässä” näkyy vastaajien kokema kokonaisvaltainen osattomuus. Niukkuus on läsnä arjessa joka päivä.

Vastaajat kokivat taloudellisen niukkuuden hankintojen rajoittamisena, puutteina perustarpeissa ja tulojen riittämättömyytenä. Niukkuuden kokemuksilla oli

vastaajille myös sosiaalisia vaikutuksia: sosiaalisen elämän kuihtuminen, perhe-elämän vaikeudet ja elämänpiirin supistuminen. Sosiaalisen elämän kuihtuminen johtui ystävyysuhteiden vähenemisestä ja koetusta yksinäisyydestä.

Niukkuuden inhimilliset vaikutukset vastaajiin koostuivat elämänhallinnan hajautumisesta, mielenterveyden haurastumisesta ja fyysisen terveyden rapistumisesta. Tunne elämänhallinnan hajautumisesta merkitsi monelle saavuttamattomia tarpeita, kykenemättömyyttä huolehtia itsestään ja toimeentulon riittävyys jatkuvaa pohtimista. Mielenterveyden haurastumiseen vaikuttivat epävarmuus tulevaisuudesta, mielentilat ja mielialat, jotka heikensivät mielenterveyttä, sekä itsetuhoiset ajatukset.

Niukkuuskyselyssä ihmisille annettiin myös mahdollisuus kertoa, minkälaisia keinoja heillä on niukkuudesta selviämiseen. Vastauksista löydettiin kolme pääkategoriaa: 1) mielihyvää tuottavien asioiden sisällyttäminen elämään, 2) selviytymiskeinojen aktiivinen etsiminen ja käyttäminen sekä 3) tarvitusta tai toivotusta elämänlaadusta luopuminen. (Wiens & Kainulainen, 2019). Yhtenä keskeisimmistä asioista esiin nousi vastaajien tunne oman elämän hallinnan puutteellisuudesta. Vastauksista tunnistettiin toimintoja, joiden avulla selviää tästä ja seuraavasta päivästä, mutta myös toimintoja, jotka johtaisivat parempaan tulevaisuuteen. Osa mielekkyyttä lisäävistä toimista oli sellaisia, joiden avulla saattoi hetkeksi unohtaa kurjan tilanteen, osa taas sellaisia, jotka auttoivat rentoutumaan.

Virallisen tiedon ja tilastojen puutteita saadaan valikoidusti täydennettyä kokemustiedon kautta erillisillä, täydentävillä tiedonkeruilla, kuten kyselyillä ja haastatteluilla. Tästä ovat esimerkkinä niukkuudessa elävien kokemukset luonnon hyvinvointivaikutuksista – kyseisistä kokemuksista kun ei saa tietoa virallisten tilastojen tai rekisteriaineistojen kautta. Helsingin Sanomien niukkuuskyselyä analysoitaessa tuli esille muun muassa, että eläinten ja luonnon merkitys niukkuudessa elävien arjessa näkyi mielihyvän tunteiden kokemisena ja jaksamisen vahvistumisena.

Kyselyaineistosta tuli esille, että erilaiset negatiiviset tunteet, kuten häpeä tai konkreettinen rahan puute, saattavat rajoittaa kotoa lähtemistä, mutta esimerkiksi koiran kanssa ulos lähteminen on välttämätöntä ja perusteltua. Lemmikkien lisäksi selviytymisessä on auttanut luonnossa liikuskelu. Ilmeisin apu on se, että silloin saa taukoa ajatusten kielteisestä kehästä ja tilalle tulee mielihyvän tuntemuksia. Luonnon merkitys muodostuu mahdollisuudesta palautumiseen, elpymiseen ja virkistäytymiseen. Nämä tunteet ovat auttaneet jaksamaan niukkuudessa. (Wiens ym., 2022.) Tällaiset tulokset täydentävät virallisia tilastoja ja – antamalla tietoa erilaisista selviytymiskeinoista – auttavat kehittämään palveluita eriarvoisuutta kaventaviksi.

Huono-osaisuus Suomessa -karttasivusto kaventamassa eriarvoisuutta

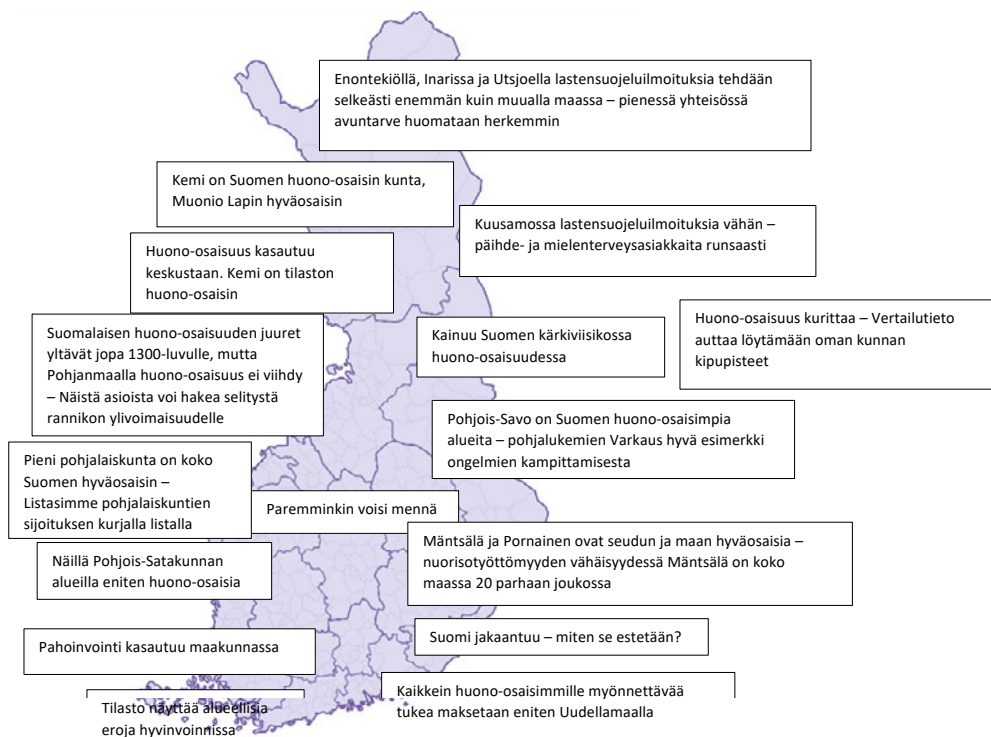
Karttasivusto informaatio-ohjauksen välineenä

Laatimamme karttasivusto puolustaa puutteistaan huolimatta paikkaansa muun muassa viranomaisten käytössä. Esimerkiksi Kelan tutkimusblogissa esitetyn arvi-
on mukaan sivusto on tällä hetkellä paras käytössä oleva väline eriarvoisuuden alu-
eelliseen tarkasteluun Suomessa (Hujanen & Mikkola, 2022). Sitä hyödynnetään
sisäisen turvallisuuden arvioissa, Terve Kunta -verkostossa, kansallisessa sähköises-
sä hyvinvointikertomuksessa sekä lukuisissa hankkeiden kohdentamisissa, kuntien
hyte-työkaluissa ja interventiodien suuntaamisessa.

Näiden lisäksi on yksittäisiä tutkimuksia tai selvityksiä, joissa on hyödynnetty
sivuston tuottamaa tietoa. Niistä esimerkkeinä toimivat *Lapin arjen turvallisuuden
tiekartan* tausta-aineistot ja analyysit (Helameri ym., 2021) ja *Diakoniabarometri
2020* (Alava ym., 2020). Muun muassa Kela, THL, sisäministeriö ja työ- ja elin-
keinoministeriö ovat julkaisuissaan suositelleet sivustoa käytettäväksi seurantain-
dikaattorina. Lisäksi Kuntaliiton ylläpitämään Sähköinen hyvinvointikertomus
-työkaluun on valittu sivustolta seuraavat indikaattorit: huono-osaisuus yhteensä,
inhimillinen huono-osaisuus, huono-osaisuuden sosiaaliset seuraukset ja huono-
osaisuuden taloudelliset yhteydet (Kuntaliitto, 2022).

Yhtenä ajatuksena sivuston taustalla on ollut tuoda eriarvoisuutta näkyväksi ja
herätellä keskustelua huono-osaisuudesta. Karttasivusto onkin ollut arvokas apu-
väline myös monille toimittajille, sillä palvelussa on helppoa verrata oman kotikun-
nan tai -seudun asioita koko maan mediaaniin. Toimittajat eri puolilla Suomea ovat
tähän mennessä kirjoittaneet 49 juttua alueidensa tilanteesta (kuvio 4).

Näkökulmat, joita toimittajat ovat nostaneet keskusteluun, ovat liittyneet
maan keskitason vertailuun sekä vierekkäisten kuntien tai kuntien sisällä oleviin
eroihin. Toimittajat ovat nostaneet esiin myös heikoimmassa asemassa olevien ryh-
mien kannalta tärkeitä asioita, kuten itsemurhiin, päihitteiden käyttöön tai lasten-
suojaan liittyviä teemoja. Lisäksi artikkeleissa on haastateltu paikallisia asukkaita
näkökulmien lisäämiseksi sekä viranhaltijoita, joilta on pyydetty vastauksia esiin
otetun epäkohdan ratkaisemiseksi.

KUVIO 4. Otos sanomalehtien otsikoista ja uutisoinnista, joissa käsitellään huono-osaisuutta karttasivuston pohjalta.

Esimerkiksi Harjavallassa karttapalvelun kautta näkyväksi tehty ilmiö mahdollisesti voimavarojen kokoamisen ja rohkaisi etsimään uusia lähestymistapoja. Kaupunginjohtaja Kuuselan mukaan karttapalvelun osoittama huono-osaisuuden kumuloituminen on selvä osoitus siitä, että alueella tarvitaan lisäresursseja erilaisien hankkeiden ja pilotointien muodossa. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2021.) Toimittajien kirjoittamia artikkeleita on tehty koko Suomen kattavasti. Huono-osaisuuden eri ilmiöiden lisäksi muutamissa artikkeleissa on tarkasteltu myös positiivisia tekijöitä, jos kunta tai alue onkin pärjännyt vertailussa hyvin (kuvio 4).

Karttasivuston tuottama tieto on mahdollistanut huono-osaisuuden monipuolisen tarkastelun ja siitä kirjoittamisen. Esimerkiksi Sokra-hankkeessa on eri asiantuntijakokoonpanoilla kirjoitettu muun muassa siitä, miten huono-osaisuus rasittaa kuntien taloutta (Zitting ym., 2020), miten huono-osaisuus ilmenee Suomen kunnissa (Zitting, 2021; Wiens ym., 2021) ja miten päihdepalveluiden tarjonnassa on eroja kuntien välillä (Pekonen & Zitting, 2021).

Karttasivusto ajatusten herättäjänä koulutuksessa

Karttasivustoa on hyödynnetty myös opetuksessa eri oppilaitoksissa. Sivuston toimintaa, käyttötapoja ja tuloksia on käytetty muun muassa Diakin opetuksessa, ja lisäksi sivustoa on esitelty Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoille ja Savonia-ammattikorkeakoulun YAMK-opiskelijoille. Savonian opintojaksossa oli kyse hyvinvointikoordinaattoreiden tehtäviin kouluttautuvista, ja karttasivustoa hyödynnettiin heidän oppimistehtävissään ja opinnäytetöissään. Lisäksi karttasivustoa on hyödynnetty Mieliteko-ohjelman (<https://www.mielitekomedia.fi/>) koulutuksissa pohjoissavolaisille kuntapäätäjille ja viranhaltijoille.

Karttasivuston sisältämää tietoa on käytetty oppimateriaalina myös lukion terveystiedon kurssilla, jolla opiskelijoiden oli tarkoitus tarkastella oman alueensa tilannetta ja vertailla sitä muuhun Suomeen. Kyseisen kurssin opettaja toi esille, että mielekäs tapa tarkastella aineistoa olisi tutkia sivuston päämuuttujaluokkien sisältöjä ja hahmottaa niiden kautta huono-osaisuuden erilaisia syy-seuraussuhteita. Lukioikäisille on mielekästä hahmottaa myös sitä, millaisilla asioilla huono-osaisuutta mitataan ja seurataan. Opettajan mukaan sovelluksesta nousevat huono-osaisuustiedot voisivat olla hyödyllisiä taustatietoja opiskelijahuollolle, lukion vanhempainiltoihin sekä opetustoimelle ylipäätään.

Mihin suuntaan tulevaisuudessa?

Sosiaalipolitiikan näkökulmasta tehokkainta on kohdistaa toimenpiteitä heikoimmin voiviin ryhmiin. Vaikuttavaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä ei voi tehdä ilman monipuolista tietoa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna karttasivusto on palvellut tarkoitustaan. Sivustoa onkin käytetty muun muassa kuntien hyvinvointikertomusten ja -suunnitelmien laatimisessa, hyvinvointialueiden ja maakuntien huono-osaisuuden havainnollistamisessa ja muutosten seurannassa.

Koska hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu tulevaisuudessa sekä kunnille että hyvinvointialueille, tiivis yhteistyö näiden tahojen kanssa olisi paikallaan. Huono-osaisuus Suomessa -karttasivusto tuottaa tietoa myös sosiaalisista ongelmista, mikä täydentää erilaisia laajalti käytettyjä terveysindikaattoreita, kuten sairastavuusindeksiä.

Karttasivuston sisältämän joustavasti käytettävän tiedon ja hyvän visualisoinnin avulla eri opintoasteilla voidaan herättää keskustelua eriarvoisuudesta. Sivusto tarjoaa lukio- ja erityisesti sote-alan opiskelijoille mahdollisuuksia päästä hahmotamaan huono-osaisuuden ilmentymistä, syitä ja seurauksia. Siksi sivuston entistä laajempi hyödyntäminen opetuksessa puolustaa paikkaansa.

Sivusto on osoittanut potentiaalinsa, ja sen jatkokehittämiselle on useita mahdollisuuksia. Tällä hetkellä sivusto keskittyy pääasiassa työikäisen väestön huono-osaisuuden kuvaamiseen, mutta harkinnan alla on tietojen laajentaminen muihin ikäryhmiin, kuten eläkeläisiin sekä lapsiin ja nuoriin. Myös sukupuolierojen tarkastelu näyttäisi mahdolliselta ainakin joidenkin tilastojen osalta.

Pidemmälle menevissä haaveissa on lisätä sivustolle myös hyvinvointia kuvaavia tietoja sekä tietoja luontoympäristön ja viheralueiden sijainnista, määrästä ja laadusta. Tarkoituksena on tarkastella elinympäristöä yhteistyössä alan asiantuntijoiden kanssa hyödyntämällä jo aiemmin kehitettyjä mittareita, kuten viherkerrointa tai paikkatietoaineistoa. Tähän kokonaisuuteen voisi sisällyttää myös kokemustiedon keräämistä.

Mittavampi kokonaisuus on todentaa, arvioida ja mitata ihmistä osana ekologista ympäristöään. Tämän suhteen todentaminen on tärkeää, koska muun muassa vahvan luontoyhteyden avulla on mahdollista ennaltaehkäistä epäsuotuisaa, hyvinvointia heikentävää kehitystä. Samalla karttasivusto voisi tuoda näkyviin kestävä kehityksen mahdollisuudet ja vaaran paikat.

LÄHTEET

- Alava, H., Kela, A., Nikkanen, A., & Paloviita, P. (2020). *Diakoniabarometri 2020. Aina uuden edessä.* (Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 88). Kirkkohallitus.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (2021). Ikävät asiat pitää nostaa pöydälle ratkaisujen löytämiseksi. <https://hub.diak.fi/2021/04/15/ikavat-asiat-pitaa-nostaa-poydalle-ratkaisujen-loytamiseksi/>
- Helameri, E., Iivari, P., Raasakka, E., & Viinämäki, L. (2021). *Lapin arjen turvallisuuden tiekartta.* (Sarja D. Muut julkaisut 5/2021). Lapin ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-399-7>
- Hujanen, T., & Mikkola, H. (27.4.2022). Data paljastaa, mitä Kelan etuuksia maksetaan missäkin päin Suomea. Tulevaisuudessa vertailua tehdään kaupunginosien tasolla asti. *Kelan Tutkimusblogi.* <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6612>
- Kuntaliitto. (9.4.2022). Pääkäyttäjäkirje: indikaattoripäivitys valmistunut ja hyvinvointialueet lisätty SHVK:hon. *Sähköinen hyvinvointikertomus.* www.hyvinvointikertomus.fi
- Mullainathan, S., & Shafir, E. (2013). *Scarcity. Why having too little means so much.* Times Books.
- Nykänen, A.-S. (6.1.2019). Niukka elämä lyö maahan. *Helsingin Sanomat.* <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005954997.html>
- Pekonen, E., & Zitting, J. (2021). Päihdepalvelujen tarjonnassa suuria eroja kuntien välillä. *Kuntoutus, 44(2)*, 58–63.
- Wiens, V., & Kainulainen, S. (30.9.2019). Analyysi: Niukkuudesta pyritään pois luopumalla, kekseliäisyydellä ja tsemppaamalla. *Kuntalehti.* <https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/analyysi-niukkuudesta-pyritaan-pois-luopumalla-kekseliaisyydella-ja-tsemppaamalla/>
- Wiens, V., Surakka, A., Sauvola, R., & Kainulainen, S. (6.5.2019). Analyysi: Niukkuuden noidankehä nostaa esiin palveluiden kehittämistarpeet Itä- ja Pohjois-Suomessa. *Kuntalehti.* <https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/analyysi-niukkuuden-noidankeha-nostaa-esiin-palveluiden-kehittamistarpeet-ita-ja-pohjois-suomessa/>
- Wiens, V., Zitting, J., & Kytölä, L. (2021). Hyvinvoinnin alueelliset ankeuttajat. Muutosta hakemassa. *Focus Localis, 49(3)*, 116–124.
- Wiens, V., Zitting, J., Kytölä, L., & Pekonen, E. (2022). Luontoperusteisilla menetelmillä osallisuutta ja hyvinvointia. Teoksessa J. Helminen, S. Kajander-Unkuri, & O. Vesterinen (toim.), *Ohjaus- ja valmennusosaamista kehittämässä. Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosikirja 2021.* Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-395-7>
- Zitting, J. (2021). Huono-osaisuuden erilainen ilmeneminen Suomen kunnissa. *Terra, 133(1)*, 17–23.
- Zitting, J., Wiens, V., & Kainulainen, S. (2020). Huono-osaisuus rasittaa kuntien taloutta. *Yhteiskuntapolitiikka, 85(3)*, 316–322. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020061042650>